

اثر ایمان بر انجام کردارهای در راه خدا

پرویز نصیرخانی^۱

نیره رحیمی^۲

راضیه خلیلی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۲/۲۳

چکیده

در این مقاله کوشش شده است با یک بررسی تجربی در چارچوب اقتصاد رفتاری، اثر ایمان دینی با نگاه اسلامی بر تخصیص زمان به کردارهای در راه خدا بررسی شود. جامعه آماری پژوهش، دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های شهر زاهدان هستند که از میان آن‌ها ۵۰۰ تن به عنوان نمونه برای این بررسی انتخاب شده‌اند. داده‌های این بررسی با ابزار پرسش‌نامه گردآوری شده است. تحلیل با روش اقتصادسنجی (رگرسیون) انجام شده است. اصلی‌ترین یافته آن است که ایمان و تجربه دینی بر انجام کردارهای در راه خدا اثر مثبت معنادار دارد، در حالی که درآمد اثر منفی بر اندازه کردارهای در راه خدا دارد. همچنین کردارهای در راه خدا میان مذهب شیعه و سنی یکسان است، ولی کردارهای در راه خدا با زمان گذاشته شده برای تفریح‌ها رابطه مثبت دارد. همچنین کردار در راه خدا با پرداخت هزینه در راه خدا رابطه مثبت دارد و هر چه این بیشتر شده است آن هم افزایش یافته است.

کلمات کلیدی: کردارهای در راه خدا، تخصیص زمان، ایمان

طبقه‌بندی JEL: C23, E62, Z12

Parnasirkhani@gmail.com

narahimi@gmail.com

khalili1986@gmail.com

۱. استادیار اقتصاد دانشگاه پیام نور (نویسنده مسئول)

۲. کارشناس ارشد روانشناسی بالینی

۳. کارشناس ارشد اقتصاد دانشگاه پیام نور

مقدمه

مباحث جدید اقتصاد رفتاری، پیوند روانشناسی و اقتصاد را افزایش داده است. نگرش‌ها و به ویژه نگرش‌های دینی از عوامل مهم مورد بحث در اقتصاد رفتاری هستند. یکی از موضوع‌های بسیار مهم در نظریه‌های اقتصاد خرد، تخصیص زمان است. در اقتصاد با تحلیل این‌که انسان زمان خود را به کار و استراحت تخصیص می‌دهد عامل اصلی تعیین‌کننده این تخصیص را دستمزد می‌دانند. در اقتصاد اسلامی این موضوع در جایگاه بسیار مهم‌تری قرار می‌گیرد. زیرا انسان‌ها برای به دست آوردن رضایت خدا و پاداش و تامین زندگی پس از مرگ زمان زیادی را به کردارهای در راه خدا تخصیص می‌دهند و سهم این کردارها در تخصیص زمان آن‌ها می‌بایست بالا باشد. با وجود این اهمیت در این زمینه بررسی‌های چندانی انجام نشده است. این بررسی در پی تحلیل تجربی این موضوع است که آیا دیدگاه‌های نظری در این زمینه در واقعیت تجربی نیز رخ می‌دهند. از دیدگاه نظری، ایمان یکی از عوامل پایه‌ای شکل‌دهنده نگرش افراد و به تبع آن رفتارهای فردی و اجتماعی آن‌ها است. با توجه به ویژگی‌های ایمان، می‌توان آن را در جایگاه یک عامل توضیح‌دهنده رفتارهای انسانی، در تحلیل‌ها و مدل‌های رفتاری آورد. یک گروه از رفتارهای مهم انسان‌ها که از نگاه اقتصادی اهمیت ویژه‌ای داری، چگونگی گذران زمان برای انجام کردارهای گوناگون است. بر پایه نظریه اسلامی، کردارهای هر فرد (به جز خواب) در شرایط عادی به ۳ بخش جدا می‌شود: کردارهای اقتصادی برای به دست آوردن درآمد، کردارهای در راه خدا (برای پاداش جهان پس از مرگ) و انجام کردارها تفریحی. کردارهای اقتصادی می‌تواند برای به دست آوردن درآمد با هدف فراهم کردن زندگی این جهان و یا پرداخت‌های در راه خدا انجام شود. کردارهای تفریحی بیشتر با هدف به دست آوردن رضایت خاطر این جهان انجام می‌شود، هر چند هدف به دست آوردن رضایت الهی نیز از آن متصور است. همچنین هدف اصلی انجام کردارهای در راه خدا (خیر) به دست آوردن رضایت خدا است، ولی برای این‌ها نیز هدف این جهانی هم می‌توان دید. بر این پایه به طور روشن می‌توان گفت هدف اصلی کردارهای در راه خدا (خیر) و سفارش شده از سوی دین، به دست آوردن رضایت خدا (و پاداش برای زندگی پس از مرگ) است، درحالی‌که هدف اصلی کردارهای تفریحی (بیشتر) به دست آوردن رضایت خاطر این جهانی است. نکته این‌که به دست آوردن رضایت خاطر این جهانی از دیدگاه اسلامی منع نشده است، همراه این‌که از دیدگاه دینی برای انجام برخی از تفریح‌ها نیز سفارش دینی وجود دارد.

همچنین بر پایه نظریه، ایمان عاملی است که افراد را برای انجام کردارهای در راه خدا و سفارش شده از سوی دین با هدف به دست آوردن رضایت خدا (و یا پاداش زندگی پس از مرگ) ترقیب می‌کند. هر چه ایمان بیشتر باشد، انجام این کردارها افزایش می‌یابد. در این زمینه یادآوری

این نکته نیز مهم است که هر چه سفارش دین به انجام یک کردار بیشتر و محکم‌تر باشد، این کردار، عبادت برتری دانسته می‌شود و دینداری که بدانند کوشش بیشتری برای انجام آن خواهد داشت. این کوشش در انجام بیشتر کردار نمایان می‌شود. در برابر اگر کردارهای تفریحی ویژه‌ای از سوی دین مباح دانسته شود، ممکن است با افزایش ایمان کاهش نیاید و رابطه این دو منفی نشود (عزتی، ۱۳۸۲، ۱۲۱). از این‌رو در این پژوهش رابطه میان درجه ایمان با زمان تخصیص داده شده به کردارهای در راه خدا (سفارش شده از سوی دین) با داده‌های تجربی تحلیل می‌شود. از این بررسی اثر ایمان بر تقاضای مشارکت در کردارهای خیر و کمک زمانی به دیگران روشن می‌شود. در این بررسی نکته قابل تأمل چگونگی سنجش ایمان است. در مباحث علمی، به ویژه روانشناسی اجتماعی (و برخی شاخه‌های دیگر علوم) تلاش‌های زیادی برای سنجش دینی انجام شده است. ولی بیشتر این بررسی‌ها از سوی دانشمندان غیرمسلمان انجام شده است و اندک بررسی‌های انجام شده درباره مسلمانان نیز به‌طور ویژه به سنجش ایمان نپرداخته‌اند، که بیشتر، جنبه‌های کلی‌تری از دین را در نظر داشته‌اند. از بررسی‌هایی که به سنجش ایمان و رابطه آن با برخی متغیرهای اقتصادی پرداخته است، بررسی عزتی (۱۳۸۲ و ۱۳۸۴) است که کوشش کرده است شاخصی برای سنجش ایمان بسازد. از این‌رو در این نوشتار برای بررسی اثر ایمان بر رفتارهای افراد از سنجش بررسی عزتی (۱۳۸۴) استفاده می‌شود.

در این نوشتار با اشاره به ویژگی‌های سنجش یادشده، اثر ایمان بر انجام کردارهای در راه خدا و تفریحی بررسی می‌شود. در این نوشتار پس از مقدمه و پیشینه، نگاهی به روش پژوهش خواهد شد، سپس تحلیل و یافته‌ها و در پایان جمع‌بندی آورده می‌شود.

۱. پیشینه

در این‌جا نخست نگاهی به نظریه تخصیص زمان به کردارهای در راه خدا و پس از آن به پیشینه بررسی‌های تجربی رابطه ایمان با کردارهای در راه خدا می‌شود. هر چند درباره تخصیص زمان در چارچوب در ادبیات اقتصاد اسلامی بررسی چندانی یافت نمی‌شود، ولی در ادبیات اقتصاد سنتی به ویژه در بخش تخصیص زمان به کار و غیرکار، ادبیات گسترده‌ای در دسترس است. در ایمن‌باره می‌توان به ادبیات گسترده کار، اشتغال، بیکاری و نیز تفریح و گردشگری نگاه کرد (برای نمونه برنسون ۱۳۷۶ و داوودی، ۱۳۷۶). با این وجود برخی بررسی‌های نظری با نگاه اسلامی به این موضوع پرداخته‌اند. درباره تخصیص زمان به کار بیشتر نوشتارها با موضوع عرضه کار آورده شده است. می‌توان این کارها را در کار صدر و رضایی (۱۳۷۸) در مقاله عرضه نیروی کار فرد مسلمان و عوام موثر بر آن و مقاله کرمی (۱۳۸۳) با نام درآمدی بر الگوی تخصیص زمان با نگرش دینی و

مقاله عزتی (۱۳۹۴) با نام الگوی تخصیص زمان الگوی تخصیص زمان به کردار در راه خدا، کار و استراحت خلاصه کرد.

صدر و رضایی (۱۳۷۸) کوشیده‌اند پس از نگاهی به روایت‌ها درباره کار با روش تحلیل منطقی و هندسی به ترسیم عرضه نیروی کار مسلمان بپردازند نتیجه این بررسی آن است که دستمزد، انفاق، کمک به دولت، الگوی مصرف و مشارکت بر عرضه کار مسلمان اثر دارند این اثرها باعث افزایش عرضه کل کار می‌شود.

کرمی (۱۳۸۳) می‌کوشد الگویی برای نشان دادن چگونگی تخصیص زمان یک انسان آخرت‌گرا به سه دسته هدف ارایه کند: الف. نیارهای ابتدایی یا پایه‌ای زندگی مانند رفع گرسنگی، حفظ بدن، استراحت، ب. هدفهای نهایی مانند به دست آوردن سود و درآمد ج. هدف واسطه‌های که بین هدفهای پایه‌ای و نهایی است.

عزتی (۱۳۹۴ الف) چگونگی به کارگیری دوگانه زمان برای کردارهای در راه خداوند متعال و در برابر آن کردارهای زندگی این جهان را تحلیل می‌کند. درباره چگونگی به کارگیری زمان برای کردارها، اثر ایمان بر به کارگیری دوگانه زمان برای کردار در راه خداوند و کار، اثر دستمزد بر به کارگیری زمان برای کار و کردار در راه خداوند جایگزینی زمان و رضایت خاطر به دست آوردن پول را تحلیل می‌کند و ترکیب بهینه به کارگیری پول و زمان در راه خداوند برای به دست آوردن رضایت خاطر بیشینه در دو جهان را به دست می‌آورد. بر پایه این با افزایش ایمان افراد تخصیص زمان به کردار در راه خدا افزایش می‌یابد و همچنین با افزایش دستمزد و درآمد به ازای هر واحد زمانی، تخصیص زمان به کردار در راه خدا کاهش می‌یابد. همچنین برپایه دیدگاه مکمل این نظریه (عزتی، ۱۳۹۴ ب) با افزایش سرمایه دینی که حاصل آموزش و تجربه دینی نیز می‌باشد، کردار در راه خدا افزایش می‌یابد. در این زمینه پول و زمان هر دو برای به دست آوردن رضایت خدا به کار می‌روند.

پیشینه بررسی‌ها در زمینه سنجش دینی^۱ در زمینه سنجش دینی نزد مسلمانان بررسی‌های چندانی به چشم نمی‌خورد. با این وجود برخی کوشش کرده‌اند برای سنجش دین نزد مسلمانان مقیاس‌هایی بسازند. با وجود این مقیاس‌ها، مباحث نظری چندانی نیز در این زمینه وجود ندارد. در ادامه نگاهی به برخی از این مقیاس‌ها می‌کنیم. از نمونه تلاش‌های آرایه شده در زمینه سنجش دینی میان مسلمانان، تحقیق ویلد^۲ و جوزف^۳ (۱۹۹۷) درباره رابطه دینداری و شخصیت مسلمانان در انگلستان بوده است. در ایران نیز پژوهش‌هایی برای سنجش دینی انجام شده است. احمدی علون آبادی (۱۳۵۲) پرسشنامه‌ای با مبنای فراقکنی حاوی ۲۵ پرسش کامل کردنی برای سنجش نگرش دینی بر مبنای دین اسلام طراحی کرد. گلریز (۱۳۵۳) نیز پرسش‌نامه‌ای حاوی ۲۵ پرسش با تفکیک دین درونی و بیرونی (طبق نظریه آلپورت) برای سنجش نگرش دینی با مبنای

۱. در این‌جا خوب است اشاره کوتاهی نیز به پیشینه سنجش دینی داشته باشیم: در زمینه سنجش دینی بررسی‌های زیادی انجام شده و مقیاس‌های قابل توجهی ساخته شده است. از جمله مقیاس نگرش مثبت به مسیحیت (فرانسیس، ۱۹۸۳، ۱۹۹۱، ۱۹۹۳؛ فرانسیس و پیرسون ۱۹۸۵؛ فرانسیس و استابز ۱۹۸۷؛ فرانسیس، ۱۹۹۱ و ۱۹۹۳؛ فرانسیس و بنت ۱۹۹۲؛ لوئیس و جوزف ۱۹۹۴؛ لوئیس و مالتبی ۱۹۹۵ و ۱۹۹۷؛ مالتبی، تالی، کوپر ولسلا، ۱۹۹۵؛ مالتبی، ۱۹۹۷؛ ویلد و جوزف، ۱۹۹۷؛ فرانسیس و دیگران، ۱۹۹۵؛ آدامسون و دیگران، ۱۹۹۸ و ۲۰۰۰)، مقیاس نگرش مذهبی مسیحیان و غیر مسیحیان (شفرد به نقل از خدایاری فرد، ۱۳۷۸)، مقیاس گرایش مذهبی درون‌سویی و برون‌سویی (آلپورت، ۱۹۹۶؛ آلپورت و راس، ۱۹۶۷؛ لوئیس مالتبی، ۱۹۶۶؛ مالتبی، تالی، کوپر ولسلا، ۱۹۹۵؛ پایدمونت، ۱۹۹۶؛ مالتبی و لوئیس، ۱۹۹۶؛ مالتبی و دیگران، ۱۹۹۵؛ کوزک، ۱۹۹۹؛ تیلور و مک دونالد ۱۹۹۹؛ مالتبی، ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰؛ گورساج و ونیل، ۱۹۸۳؛ فالکنر و دیونگ، ۱۹۶۶، به نقل از خدایاری فرد، ۱۳۷۸؛ استارک و گلاک، ۱۹۶۸)، مقیاس گرایش شخصی و عمومی به مذهب (براون، ۱۹۸۹؛ مالتبی، تالی، کوپر ولسلا، ۱۹۹۵)، مقیاس رفتار مذهبی مسیحیت (فرانسیس و ویلکو، مالتبی، ۱۹۹۵؛ اسمیت، ۱۹۹۶؛ ویلد و جوزف، ۱۹۹۷؛ آدامسون شولین، لوید و لوئیس، ۱۹۹۸ و ۲۰۰۰)، مقیاس اعتقادات و دغدغه‌های مذهبی (هاچ و دیگران، ۱۹۹۸؛ مالتبی و دی، ۲۰۰۱)، مقیاس تقید مذهبی (لارسون و دیگران، ۱۹۸۶؛ لوین و شیلر، ۱۹۷۸؛ آی بولینگ و پترسون، ۲۰۰۰). علاوه بر موارد یاد شده در بررسی‌های مربوط به ابعاد نگرش مذهبی، مقیاس‌های دیگری نیز ساخته شده است. از جمله می‌توان به مقیاس‌های شاخص بودن مذهبی (پترسون و روی ۱۹۸۵)، ارتباط‌های الهی (چامبلر، ۱۹۹۶؛ الیسون، ۱۹۹۱)، احساس نزدیکی با خدا هنگام عبادت (پولوما و پندلتون ۱۹۸۹) سنت‌گرایی مذهبی، (کوستا و دیگران، ۱۹۸۶)، بلوغ ایمان (چن، ۱۹۹۶)، بلوغ مذهبی، (لیک و فیش، ۱۹۹۹)، شاخص معنویت (ساروگلو ۲۰۰۱)، معنویت دوعاملی (پاندمنت، ۱۹۹۹؛ مک دونالد ۲۰۰۰)، عرفان (هود ۱۹۷۵؛ هود، موریس و واتسون، ۱۹۹۳؛ بیرد، لیر و شونکا، ۲۰۰۰)، اصول‌گرایی مذهبی (استری فلر و مک نالی، ۱۹۹۸)، دینداری (مک دونالد، ۲۰۰۰)، مذهبی بودن (ساروگلو، ۲۰۰۱)، گسترش (بسط) ایمان (لیک، لوکز و بولین، ۱۹۹۹) و مانند اینها اشاره کرد.

2. Alex Wilde
3. S. Jouseph

اسلامی ساخت که پس از او در پژوهش‌های دیگری از جمله توسط طهماسبی‌پور و کمانگیری (۱۳۷۵) و اسلامی (۱۳۷۶) مورد استفاده قرار گرفته است. جان‌بزرگی (۱۳۷۸) در بررسی اثر بخشی رواندمانگری با و بدون جهت‌گیری دینی مقیاسی برای سنجش دین درون‌سویی و دین برون‌سویی تهیه کرد. رحیمی‌نژاد در بررسی هویت و اضطراب (۱۳۷۹) تلاش کرده است مقیاسی برای سنجش هویت دینی افراد بسازد. میرنسب (۱۳۷۹) نیز در بررسی رابطه توکل به خدا با اضطراب و افسردگی، تلاش کرده است مقیاسی برای سنجش توکل به خدا با استفاده از پرسشنامه‌ای خاص تهیه کند. خدایاری فرد و همکاران (۱۳۷۹) پژوهشی با هدف تهیه مقیاس نگرش دینی دانشجویان براساس مبانی اسلامی انجام دادند. پژوهش جامع‌تری نیز توسط خدایاری فرد و رحیمی‌نژاد (۱۳۸۸) برای آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران انجام است که منجر به ساخت دو مقیاس اندازه‌گیری دینداری بلند و کوتاه شده است.

چنان‌چه اشاره شد عزتی (۱۳۸۱ و ۱۳۸۴) با ارایه سنجش‌ای برای ایمان، رابطه این عامل و عوامل دیگر را با مقدار مخارج دینی اندازه‌گیری کرده است. همچنین عزتی (۱۳۸۵) رابطه ایمان با تخصیص پول به قرض‌الحسنه یا کردارهای سودآور را بررسی کرده است. موسایی (۱۳۸۷) نیز در بررسی تجربی در چند شهر کشور رابطه بین اسراف و اعتقاد به اسراف را بررسی کرده و رابطه آن را منفی یافته است. لشکری و مهرپارسا (۱۳۹۳) در یک بررسی تجربی میان شهروندان سبزواری رابطه ایمان با هزینه‌های دینی را بررسی کرده‌اند و اثر ایمان بر این هزینه‌ها را مثبت یافته‌اند. با این وجود کار تجربی دیگری که در دسترس باشد در زمینه اثر ایمان در ایران و کشورهای اسلامی انجام نشده است.

اشاره به تحقیقات دین و تخصیص زمان بعضی از پژوهش‌ها به‌طور خاص، رابطه دین و تخصیص زمان به کردارهای مختلف را بررسی کرده‌اند. برای تکمیل بحث پیشینه تحقق، به بعضی از این بررسی‌ها اشاره می‌کنیم.

هریشمن^۱ (۱۹۸۳) به بررسی رابطه بین پیروی از مذاهب پروتستان، کاتولیک و یهود انتخاب محل تفریح آخر هفته و بعضی وسایل تفریحی و رفاهی مانند وسیله نقلیه، نگهداری حیوان اهلی داخلی منزل و مانند آن پرداخته است و رابطه معنی‌دار بین متغیرهای یاد شده یافته است. استارک^۲ (۱۹۷۲) رابطه بین سطح درآمد با اعتقادات دینی و شرکت در کردارهای دینی را بررسی کرده است که رابطه معنی‌دار بین درآمد و متغیرهای یادشده، نیافته است. یاناکن^۱ (۱۹۹۲)

۱. E.H. Hirechman

۲. R.Stark

رابطه بین فرقه دینی (محافظه کار، لیبرال و دیگر گروه‌ها) فرد و حضور در کلیسا را بررسی کرد و حضور فرقه‌های اصول‌گرا را بیشتر یافت. هوگ^۱ و یانگ^۲ (۱۹۹۴) به بررسی تفاوت اعضای شاخه‌های لیبرال و اصول‌گرای دینی در مقدار حضور و صرف زمان برای کردارهای دینی پرداخته‌اند و نتیجه مشابه یاناکن اخذ کرده‌اند. از جمله تحقیقات دیگری که به بررسی این رابطه به صورت مشابه پرداخته‌اند، مطالعات یاناکن (۱۹۹۸ و ۱۹۹۰) مورای^۴ (۱۹۹۵)، موننگومری^۵ (۱۹۹۶) است. نیومن^۶ (۱۹۸۶) این موضوع را روی کارگران یهودی در اسرائیل بررسی کرده و نتیجه مشابه گرفته است.^۷

محققان دیگری مانند سولیون^۸ (۱۹۸۵)، زالسکی^۹ و چک^{۱۰} (۱۹۹۴)، کار^{۱۱} و لاند^{۱۲} (۱۹۸۳)، والیس^{۱۳} (۱۹۹۰)، لیپفورد^{۱۴} (۱۹۹۵) رابطه بین پرداخت مالی به کلیسا و مقدار صرف زمان در راه خدا (کلیسا) را بررسی کرده‌اند که به جز لیپفورد که رابطه مثبت یافته است، بقیه مطالعات بین این دو عامل رابطه منفی یافته‌اند.

تحقیقات دیگری نیز به بررسی رابطه بین رفتارهای مصرفی و دین پرداخته‌اند، از جمله بررسی‌های مایر^{۱۵} و شارپ^{۱۶} (۱۹۶۲)، پیلی^{۱۷} (۱۹۹۲)، گای^{۱۸} (۱۹۹۱)، گولدین^{۱۹} (۱۹۹۲)، لهر^{۲۰} (۲۰۰۲) و نظیر این‌ها.

-
۱. L., Iannaccon
 1. D.Hoge
 2. F.Yang
 3. J.Murray
 5. J.D.Montgomery
 6. S.Neuman
 7. D.H. Sullivan
 8. D.H. Sullivan
 9. P.A.Zaleski
 10. C.E.Zech
 11. J.L.Carr
 12. J.T. Landa
 13. J.L.Wallis
 14. J.W. Lipford
 15. A.J.Mayer
 16. h.sharp
 17. R. Pyle
 18. G.M.Gay
 19. L.Goldin
 20. E.lehrer

۲. روش، مدل و متغیرهای مدل

در این مقاله رابطه میان ایمان افراد با مقدار زمان تخصیص داده شده آنان برای انجام کردارهای دینی بررسی و اثر ایمان بر این تخصیص زمان در چارچوب مدل‌های رگرسیونی برآورد می‌شود. برای این کار چنانچه اشاره شد از شاخص ایمان با توضیح‌های ارائه شده استفاده شده است. برای انجام تحلیل از روش اقتصادسنجی و نرم‌افزار ایویوز برآورد انجام می‌شود. مدل این بررسی، دارای متغیر وابسته اندازه کردارهای در راه خدا (TGT) و متغیرهای توضیح‌دهنده، ایمان دینی (RB)، تجربه دینی (TD)، درآمد (DA)، سن (SA)، زمان تخصیص داده شده به تفریح (TT)، هزینه‌های زندگی (HA)، هزینه‌های در راه خدا (RG) و پس‌انداز و سرمایه‌گذاری (PS) هستند. شیوه اندازه‌گیری هر یک را توضیح می‌دهیم. برای انجام تحلیل در این چارچوب، برآورد با دو نوع مدل خطی و لگاریتمی انجام می‌شود و بهترین مدل برآوردی در هر مدل تحلیل می‌شود.

۲.۱. مقیاس سنجش ایمان دینی (RB)

با توجه به آن‌چه بیان شد مقیاس‌های طراحی شده در مطالعات دیگر اغلب بر مبنای آموزه‌های مسیحیت ساخته شده‌اند و برای مسلمانان قابل استفاده نیستند. مقیاس‌های سنجش دینی ساخته شده برای مسلمانان نیز برای سنجش ایمان طراحی نشده‌اند. فقط مقیاس اندازه‌گیری ایمان که عزتی (۱۳۸۱ و ۱۳۸۴) برای این موضوع مناسب است از این‌رو ما از این مقیاس استفاده می‌کنیم. در این‌جا به ویژگی‌های مقیاس طراحی شده برای اندازه‌گیری ایمان دینی اشاره می‌کنیم و خوانندگان محترم را به مراجع یاد شده ارجاع می‌دهیم. ویژگی‌های پایه‌ای این مقیاس عبارتند از: استناد به قرآن در تشخیص ویژگی‌های مؤمن، استفاده از روش خودگزارش‌گری و نحوه اندازه‌گیری و محاسبه ایمان که به توضیح آن‌ها می‌پردازیم.

الف. اتکا به نص صریح قرآن

در طراحی مقیاس سنجش اندازه ایمان دینی مسلمانان، برای ایجاد انطباق بیشتر و صریح‌تر با مبانی دینی اسلام، تلاش شد با مراجعه به قرآن ویژگی‌های مؤمن (و ایمان) مشخص شوند. ویژگی‌های استخراج شده از قرآن براساس این مطالعات، ملاک سنجش مقدار ایمان قرار گرفته است. برای سنجش هر یک از این ویژگی‌ها و ابعاد آن، پرسش (یا پرسش‌هایی) طراحی شده که در قالب یک پرسش‌نامه کلی قرار گرفته است.

ب. روش خودگزارش‌گری

از آن‌جا که ایمان به معنی اطمینان و تصدیق قلبی است و هیچ‌کس جز خود فرد به درون او آگاه نیست، ناچار هستیم برای اندازه‌گیری آن نزد هر فرد به خود افراد رجوع کنیم. به این منظور ویژگی‌های استخراجی برای ایمان در قالب پرسش‌هایی گنجانده شد که پاسخ آن‌ها نشان‌دهنده

اندازه این ویژگی‌ها نزد فرد است. هر چند ممکن است در روش خودگزارشگری اشکالاتی باشد، اما در این گونه موارد بهترین روش است. بر این اساس پرسش‌نامه به افراد موضوع تحقیق داده شده است تا پاسخ‌های آن را ارایه کنند و برای این که در مضیقه قرار نگیرند، بدون آدرس و مشخصات خود از طریق پست به نشانی از قبل مشخص شده (بر روی پاکت‌های تهیه و تحویل شده به پاسخگو) ارسال کنند.

پ. اندازه‌گیری ایمان

چنانچه اشاره شد در این پژوهش از پرسش‌نامه طراحی شده برای پژوهشی در زمینه رابطه ایمان با مخارج مصرفی افراد استفاده شده است (عزتی، ۱۳۸۱ و ۱۳۸۴). اعتبار و روایی این پرسش‌نامه به صورت کامل مدنظر بوده است و می‌توان به آن اتکا کرد. این پرسش‌نامه شامل ۴۶ پرسش مستند به آیات قرآن است. مبنای اندازه‌گیری ایمان هر فرد، پاسخ‌های ارایه شده از سوی او به پرسش‌های پرسش‌نامه تحویلی به او است. برای آسان کردن پاسخگویی برای هر پرسش سه تا شش گزینه پاسخ مشخص شد و در مقابل هر پرسش قرار گرفت. گزینه‌های پاسخ از طیف کاملاً موافق (یقین دارم، کاملاً غلط و نظیر این‌ها) تا کاملاً مخالف (اعتقاد ندارم، هیچ، کاملاً غلط و نظیر این‌ها) را در بر می‌گیرند. برای محاسبه مقدار ایمان به هر یک از گزینه‌ها از نمره یک تا پنج (و در چند مورد - حالت‌های خاص - از نمره‌های متفاوت) بر حسب بیشترین مقدار انطباق ویژگی با ایمان تا کمترین آن، داده شد. اندازه ایمان هر فرد حاصل جمع نمره اختصاصی به پاسخ‌های همه پرسش‌های پرسش‌نامه می‌باشد (مشابه روش حاصل جمع نمره‌گذاری لیکرت). براساس نحوه نمره‌گذاری انجام شده برای پرسش‌نامه، حداقل اندازه ایمان هر فرد می‌تواند نمره ۴۱ و حداکثر آن می‌تواند نمره ۲۳۰ باشد. این دامنه، مقدار زیادی است و قابلیت تفکیک مناسبی را ایجاد می‌کند. البته باید تأکید کرد که این ملاک برای سنجش رتبه‌ای ایمان ساخته شده است. این ملاک برای این نوع پژوهش‌ها کافی است.

ت. پایایی پرسش‌نامه

به منظور سنجش پایایی پرسش‌نامه طراحی شده برای مقیاس اندازه‌گیری ایمان، همراه با آزمون‌های پرسش‌نامه‌ها، ضرایب پایایی محاسبه شد. آزمون‌های مرحله اول و دوم پایایی توسط طراحان پرسش‌نامه انجام شده بود که ضرایب مناسبی ارایه کرده‌اند. با این وجود در این مطالعه نیز پس از جمع‌آوری اطلاعات آزمون انجام شد که نتایج آن نیز مناسب است. مقادیر ضرایب آزمون با حدود ۵۰۰ نمونه برای پرسش‌نامه ۴۶ پرسشی اندازه‌گیری ایمان دینی ویژه مسلمانان نشان می‌دهد آلفای کرونباخ ۰/۹۰۵ (استاندارد شده ۰/۹۲۴)، ضریب آلفای دو نیمه ۰/۸۵۶ و ۰/۸۵۴،

ضرایب لامبدا ۰/۷۵ تا ۰/۹۳، ضریب موازی (پارالل) ۰/۹۰۵، ضریب استریکت ۰/۸۳۵ و آماره F آن عدد ۳۷۱ است. نتایج این آزمون‌ها نیز پایایی پرسش‌نامه را نشان می‌دهد.

۲.۲. مقیاس اندازه‌گیری کردار در راه خدا (TGT)

برای سنجش اندازه انجام کردارهای دینی در کنار دیگر کردارها، تعداد انجام کردارهای زیر پرسیده شده و به کار برده شده است.

۱. رفتن به میهمانی.
 ۲. میهمان آمدن به خانه شما.
 ۳. رفتن به عیادت بیمار.
 ۴. رفتن به نماز جمعه.
 ۵. شرکت در مراسم دینی، زیارت، دعا، هیأت و مانند این‌ها.
 ۶. رفتن به سفر برای دیدار اقوام.
 ۷. رفتن به سفر زیارتی داخل کشور.
 ۸. رفتن به سفر زیارت عتبات خارج کشور.
 ۹. شرکت در اردوهای جمعی.
 ۱۰. رفتن به حج.
 ۱۱. شرکت در مراسم عزاداری فوت دیگران.
 ۱۲. وساطت اختلاف بین دیگران.
 ۱۳. آموزش بدن اجرت دیگران.
 ۱۴. وقت گذاشتن برای رفع گرفتاری‌های دیگران.
 ۱۵. انجام کار بدون مزد برای دیگران.
 ۱۶. شرکت در برنامه‌های بسیج.
 ۱۷. شرکت در برنامه‌های کانون دانشجویان و مانند این‌ها.
 ۱۸. شرکت در برنامه‌های جمعی کمک‌رسانی به دیگران.
- برای این شاخص، جمع تعداد انجام همه این ۱۸ کردار در سال ۱۳۹۴، در جایگاه کردار در راه خدا دانسته شده و به عنوان متغیر وارد مدل شده است.

۲.۳. مقیاس اندازه‌گیری کردارهای تفریحی (TT)

در کنار کردارهای در راه خدا، کردارهای تفریحی نیز اندازه‌گیری شده است که در جایگاه نماینده کردارهای تفریحی تعداد کردارهای زیر با هم جمع شده و در مدل به عنوان متغیر توضیح دهنده آورده شده است.

۱. رفتن به سینما، تئاتر، سیرک و مانند این‌ها.
 ۲. رفتن به پارک، استخر، کوه و مانند این‌ها.
 ۳. رفتن به بازارهای محلی و شهر و نمایشگاه و مانند این‌ها.
- متغیر اندازه‌گیری زمان تخصصی به هر یک از این کردارها، تعداد انجام کردار یا شرکت در کردارهای یاد شده در یک سال (۱۳۸۴) است.

۲,۴. مقیاس اندازه‌گیری تجربه دینی (TD)

- تجربه دینی افراد که در چارچوب ۱۰ پرسش زیر از افراد اندازه‌گیری شده است. این مقیاس با دامنه ۶ پاسخ هیچ، سالی یکی‌دوبار، هر ماه یک بار، هرماه چندبار، هفته‌ای دوسه بار و هر روز، به ترتیب با نمره‌های صفر تا ۵ طراحی و در پرسش‌نامه آورده شده است.
۱. من از کودکی همراه والدینم یا دیگر اشنایانم به مسجد می‌رفتم.
 ۲. من برای نماز به مسجد می‌رفتم.
 ۳. من از کودکی کتاب‌های دینی می‌خواندم.
 ۴. من کتاب‌هایی در باره دین می‌خوانم.
 ۵. من از کودکی همراه والدینم در مراسم و سخنرانی‌های دینی شرکت می‌کرده‌ام.
 ۶. من با موسسه‌های خیریه همکاری می‌کنم و به آنجا رفت و آمد دارم.
 ۷. در منزل پدری من کتاب‌های دینی زیادی بود.
 ۸. من در منزل کتاب‌های دینی دارم و آنها را می‌خوانم (یا بخشی از آنها را).
 ۹. من از کودکی در جلسه قران خوانی شرکت می‌کردم.
 ۱۰. من اکنون در جلسه قران خوانی شرکت می‌کنم.

۲,۵. متغیرهای دیگر مدل

- متغیرهایی دیگری که برای توضیح دهندگی این کردارها در مدل آمده و داده‌های آن گردآوری شده است، این‌ها هستند.
- درآمد**، نشان‌دهنده جمع درآمد سالانه خانوار برای سال ۱۳۹۴ است.
- سن**، که برای نشان دادن آن سال تولد سرپرست خانوار وارد بررسی شده است.
- هزینه‌های در راه خدا**، که برای اندازه‌گیری آن ریز اقلام هزینه در راه خدای خانوار در یک سال اندازه‌گیری شده است.
- پس‌انداز و سرمایه‌گذاری**، که برای آن جمع هزینه صرف شده برای سرمایه‌گذاری به اضافه جمع پس‌انداز یک سال خانوار روی هم اندازه‌گیری شده است.

۳. تجزیه و تحلیل

چنانچه ایمان افراد را به عنوان عامل تعیین کننده رفتارهای افراد بپذیریم می توان اثر این عامل را بر تخصیص زمان افراد براساس تحلیل رگرسیونی مدل داده شده در بخش پیشین برآورد کرد. بر این پایه، مدل نخست به شکل خطی با وارد کردن همه متغیرهای توضیح دهنده برآورد شد که نتیجه آن با نام مدل پایه خطی در جدول ۱ آورده شده است. در این مدل همه متغیرهای وارد شده است، ولی چنانچه دیده می شود ضریب همه اینها از معناداری خوبی برخوردار نیست. بر این پایه مدل با حذف برخی متغیرهای نامعنادار برآورد شد که برپایه هماهنگی و امکان آزمون ایده های نظری، مدل برگزیده شده در چارچوب مدل برگزیده ۱ و مدل برگزیده ۲ در جدول ۱ آورده شده است. در مدل برگزیده خطی ۱ متغیر درآمد نیز آورده شده است که معناداری ضریب آن حدود ۸۰ درصد است. مدل ۲ با حذف این متغیر برآورد شده است که معناداری متغیرهای دیگر تغییری نداشته است. هر دو اینها برآوردهایی هستند که ضریب های آنها پذیرفتنی است، ولی اندکی میان معناداری ضریب و نیز آردو رگرسیونها تفاوت وجود دارد. با این حال چون از نگاه نظری اثرگذاری درآمد می تواند مهم باشد این مدل نیز آورده شده است و چون تفاوت چندانی میان این دو مدل برای متغیرهای دیگر دیده نمی شود، به علت اهمیت نظری متغیر درآمد، درباره اثر درآمد مدل ۲ را توضیح می دهیم و تحلیل را بر پایه آن انجام می دهیم. چنانچه در نتیجه برآوردها دیده می شود آماره F مدل خوب است و مدل از معناداری خوبی برخوردار است. آماره آردو مدل نیز حدود ۳۰٪ است که برای مدل های مقطعی به ویژه مدل هایی که بررسی در سطح خرد را دارند پذیرفتنی است. بر پایه این برآورد، ضریب متغیرهای توضیح دهنده، ایمان دینی (RB) و تجربه دینی (TD) مثبت هستند و بر پایه آنها می توان گفت با افزایش ایمان دینی انسانها زمان بیشتری به کردارهای در راه خدا تخصیص می دهند. همچنین چنانچه انسانها در فضاها دینی و در معرض تجربه کردارهای دینی باشند، به سفارش های دینی و این کردارها خو می گیرند و آنها را بیشتر انجام می دهند. این نتیجه با دیدگاه نظری برابری کامل دارد. ضریب متغیر درآمد (DA) نشان می دهد که افراد پردرآمد کردارهای در راه خدای کمتری دارند. این ضریب تاییدی بر این دیدگاه نظری است که افراد دارای هزینه فرصت زمانی بیشتر که از هر واحد زمانی خود درآمد بیشتری به دست می آورند (در نتیجه مجموع درآمد آنها بیشتر است) به جای تخصیص زمان در راه خدا، پول بیشتری در راه خدا پرداخت می کنند و زمان خود را بیشتر به کسب درآمد تخصیص می دهند. البته این افراد با افزایش درجه ایمان زمان بیشتری به کردارهای در راه خدا تخصیص می دهند و اثر ایمان و تجربه دینی برای آنها پابرجا است. یعنی با افزایش ایمان هم زمان بیشتر به کردارهای در راه خدا تخصیص داده می شود و هم پول بیشتری در راه خدا پرداخت می شود. این نتیجه را می توان

با دیدن ضریب مثبت هزینه در راه خدا در این مدل نیز به دست آورد. چنانچه دیده می‌شود ضریب هزینه‌های در راه خدا (RG) در مدل مثبت و معنادار است. بر پایه این می‌توان نتیجه گرفت که همراه افزایش هزینه‌های در راه خدا که تابعی از ایمان است، تخصیص زمان در راه خدا نیز افزایش می‌یابد. این می‌تواند توضیح‌دهنده و کامل‌کننده این بحث باشد که افراد با ایمان که توان به دست آوردن درآمد بیشتر از زمان خود را دارند، زمان بیشتری به کسب درآمد بدهند و پرداخت هزینه در راه خدا را بیشتر کنند. هر چند از دیدگاه نظری سن یک عامل اثرگذار بر کردار در راه خدا است و در مدل پایه این بررسی نیز وارد شده است، ولی ضریب سن (SA) در مدل از معناداری برخوردار نیست. ضریب جمع پس‌انداز و سرمایه‌گذاری (PS) نیز در مدل معنادار نیست. بر این پایه این دو متغیر در برآورد از مدل برگزیده آورده نشده‌اند.

جدول ۱: مدل کردارهای در راه خدا - خطی

ردیف	متغیرها متغیر وابسته TGT	مدل پایه خطی		مدل برگزیده ۱		مدل برگزیده ۲	
		ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t
۱.	C	-718.8888	-0.833717	-24.89257	-1.325315	-24.10974	-1.283761
۲.	RB	0.541075	3.451566	0.528066	3.385946	0.531045	3.403804
۳.	TD	0.815473	2.732179	0.842211	2.821073	0.828332	2.775254
۴.	DA	-3.08E-07	-0.534997	-6.34E-07	-1.217568		
۵.	TT	0.695885	10.71140	0.703572	10.83952	0.700051	10.79072
۶.	SA	0.506464	0.806080				
۷.	HA	1.17E-06	1.928676	1.34E-06	2.262943	7.19E-07	2.393467
۸.	PS	-1.06E-06	-1.385639				
۹.	RG	2.27E-06	2.046735	3.22E-06	3.337075	3.08E-06	3.210538
۱۰.	R ²		0.304604		0.297947		0.295836
۱۱.	R ² تعدیل شده		0.291832		0.289403		0.288709
۱۲.	آماره F		23.84830		34.87102		41.50819

مدل دوم به شکل لگاریتمی با وارد کردن همه متغیرهای توضیح دهنده برآورد شد که نتیجه آن با نام مدل پایه در جدول ۲ آورده شده است. در این مدل همه متغیرهای وارد شده است، ولی چنانچه دیده می‌شود ضریب همه این‌ها از معناداری خوبی برخوردار نیست. بر این پایه مدل با حذف برخی متغیرهای نامعنادار برآورد شد که بر پایه هماهنگی و امکان آزمون ایده‌های نظری، مدل برگزیده شده در چارچوب مدل برگزیده ۱ و مدل برگزیده ۲ در جدول ۱ آورده شده است. در مدل برگزیده ۳، متغیر درآمد همراه دیگر متغیرها از معناداری خوبی برخوردار است. مدل ۲ با حذف متغیرهای سال تولد و جمع پس‌انداز و سرمایه‌گذاری برآورد شده است که در آن معناداری

متغیرهای دیگر پذیرفتنی است. از آنجا که متغیر درآمد نیز از نگاه نظری ارزش تحلیل ویژه دارد، در این جا دیده می‌شود که معنادار است و این معناداری تاییدی بر نظریه‌ها در این زمینه است چنانچه در نتیجه برآوردها دیده می‌شود آماره F مدل خوب است و مدل از معناداری خوبی برخوردار است. آماره آردو تعدیل شده مدل نیز نزدیک ۳۹٪ است که برای مدل‌های مقطعی به ویژه مدل‌هایی که بررسی در سطح خرد را دارند پآردو خوبی دانسته می‌شود.

بر پایه این برآورد، ضریب متغیرهای توضیح دهنده، ایمان دینی (RB) و تجربه دینی (TD) مثبت هستند و بر پایه آن‌ها می‌توان گفت با افزایش ایمان دینی انسان‌ها زمان بیشتری به کردارهای در راه خدا تخصیص می‌دهند. همچنین نتیجه‌ای درباره تجربه دینی وجود دارد. این نتیجه با دیدگاه نظری برابری کامل دارد. ضریب متغیر درآمد (DA) که در این جا از معناداری بالایی برخوردار است نشان می‌دهد که افراد پردرآمد کردارهای در راه خدای کمتری دارند. این ضریب تاییدی بر دیدگاه نظری است چنانچه دیده می‌شود ضریب هزینه‌های در راه خدا (RG) در این مدل نیز مثبت و معنادار است. همچنین هم در مدل خطی و هم در مدل لگاریتمی، ضریب تخصیص زمان به کردارهای تفریحی، مثبت است و معنای آن این است که افرادی که تفریح بیشتری دارند، در شرایط برابر زمان بیشتری نیز به کردارهای در راه خدا تخصیص می‌دهند. نکته ویژه در این جا این است که این نتیجه با این دیدگاه نظری سازگار است که افرادی که زمان بیشتری برای فراغت دارند و زمان کمتری را به کار تخصیص می‌دهند، کردارهای در راه خدای بیشتری دارند. از آنجا که تخصیص زمان به کار در این بررسی به خوبی قابل تشخیص نبوده است، می‌توان تفریح را جایگزین کار دانست و افرادی که تفریح بیشتری دارند را به گونه‌ای افراد تخصیص دهنده زمان کمتر به کار دانست. بر این پایه با افزایش فرصت بیشتر افراد زمان بیشتری را به کردارهای در راه خدا تخصیص می‌دهند.

جدول ۲: مدل کردارهای در راه خدا - لگاریتمی

ردیف	متغیرها		مدل پایه لگاریتمی		مدل برگزیده ۳	
	متغیر وابسته LTGT	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب
۱	C	-139.0625	-0.792240	-2.159753	-1.434439	
۲	LRB	0.885448	1.571162	0.860460	2.901791	
۳	LTD	0.267243	1.561481	0.152254	1.908859	
۴	LDA	-0.006209	-0.033774	-0.217077	-2.722868	
۵	LTT	0.492603	6.414312	0.385069	9.268032	
۶	LSA	19.01784	0.788274			
۷	LHA	-0.053647	-0.343091	0.227977	2.741486	
۸	LPS	0.010015	0.100318			
۹	LRG	0.149206	1.811556	0.044390	2.086189	
۱۰	R ²	0.540589	0.387476			
۱۱	R ² تعدیل شده	0.462576	0.369192			
۱۲	آماره F	6.929454	21.19173			

نتیجه گیری

برای روشن تر شدن یافته‌های این پژوهش توضیحی بر نتیجه ضریب‌ها خواهیم داشت. به طور خلاصه، تفسیر ضریب‌های برآورد شده برای متغیرها چنین است که بر پایه مدل‌های برگزیده ۲ و ۳ با افزایش دو واحد در درجه ایمان افراد (که با این مقیاس می‌تواند صفر تا ۲۱۶ باشد) بیش از یک بار کردار در راه خدای افراد افزایش می‌یابد. همچنین با هر یک درصد افزایش در درجه ایمان افراد (با مقیاس این پژوهش) ۸۶ صدم درصد کردارهای در راه خدای افراد افزایش می‌یابد. همچنین با یک واحد افزایش در تجربه دینی ۸۲ صدم یک بار کردار در راه خدا افزایش می‌یابد و با بیان کشتی از مدل ۳ با افزایش یک درصد در تجربه دینی، ۱۵ صدم درصد کردار در راه خدا افزایش می‌یابد. با افزایش هر ۱۰ میلیون تومان در درآمد سالانه افراد ۶ بار کردار در راه خدا کاهش یافته است (البته می‌تواند با هزینه در راه خدا جایگزین شده باشد) و بر همین پایه با یک درصد افزایش در درآمد ۰/۱۲ درصد کردار در راه خدا کاهش یافته است. بر همین پایه افراد به ازای هر یک میلیون تومان هزینه در راه خدای بیشتر، ۳ بار کردار در راه خدای بیشتری نیز داشته‌اند. یعنی این دو را مکمل یکدیگر دانسته‌اند و افراد برای به دست آوردن رضایت خدا و تامین زندگی پس از مرگ خود از هر دو راه پرداخت هزینه در راه خدا و نیز تخصیص زمان به کردارهای در راه خدا یاری می‌گیرند و در بلند مدت افراد نیکوکار نیکوکاری خود را از همه راه‌ها انجام می‌دهند. رابطه هزینه زندگی بیشتر و زمان بیشتر برای تفریح با کردار در راه خدا در این دو مدل نیز مانند همین تفسیر

می‌شود. بر پایه آن چه گفته شد و در جایگاه نتیجه کاربردی و سیاستی برای این بررسی می‌توان این‌گونه گفت که چنانچه بخواهیم کردار در راه خدا یا همان یاری رساندن به دیگران و نیکوکاری در جامعه افزایش بیابد می‌توان از راه افزایش ایمان افراد و همچنین از راه ایجاد فضاهای آموزش و مشارکت در تجربه دینی یاری جست. همچنین نباید نگران این بود که با افزایش هزینه کردن در راه خدا، کردار تخصیص زمان در راه خدا کاهش بیابد. این‌ها در فضای واقعی و بلند مدت مکمل یکدیگر هستند.

منابع

۱. احمدی علون آبادی، سید احمد (۱۳۵۲) مقایسه‌ای در طرز فکر مذهبی کلاس سوم دبیرستانی‌های اسلامی و غیراسلامی؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه تهران.
۲. اسلامی، احمد علی (۱۳۷۶) بررسی نگرشی افراد نسبت به مذهبی بودن و رابطه آن با افسردگی در دانش‌آموزان سال آخر دبیرستان‌های اسلام شهر در سال تحصیلی ۷۶-۱۳۷۵، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی تهران.
۳. جان‌بزرگی، مسعود (۱۳۷۸) بررسی اثر بخشی روان درمانگری کوتاه‌مدت با و بدون جهت‌گیری مذهبی (اسلامی) بر مهار اضطراب و تنیدگی در سطح دانشجویان دانشگاه‌های تهران؛ پایان‌نامه دکتری روانشناسی دانشگاه تربیت مدرس.
۴. خدایاری فرد، محمد، و دیگران (۱۳۷۸) تهیه مقیاس اندازه‌گیری اعتقادات و نگرش مذهبی دانشجویان؛ طرح پژوهشی به پشتیبانی دانشگاه صنعتی شریف.
۵. خدایاری فرد، محمد، و شکوهی یکتا، محسن، و غباری بناب، باقر (۱۳۷۹) آماده سازی مقیاس نگرش مذهبی دانشجویان؛ مجله روانشناسی ۱۵، سال چهارم، شماره ۳، پاییز ۱۳۷۹، صص ۲۶۸-۸۵.
۶. خدایاری فرد، محمد و عباس رحیمی‌نژاد (۱۳۸۸) آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران، طرح پژوهشی، دانشگاه تهران.
۷. رحیمی‌نژاد، عباس (۱۳۷۹) بررسی تحولی هویت و رابطه آن با حرمت خود و حالت اضطراب در دانشجویان دوره کارشناسی؛ پایان‌نامه دکتری روانشناسی دانشگاه تربیت مدرس.
۸. طهماسبی‌پور، نجف، و کمانگیری، مرتضی (۱۳۷۵) بررسی ارتباط نگرش مذهبی با میزان اضطراب، افسردگی و سلامت روانی گروهی از بیماران بیمارستان شهدای هفتم‌تیر مجتمع رسول اکرم (ص).
۹. عزتی، مرتضی (۱۳۸۲) نظریه اسلامی رفتار مصرف‌کننده، تهران: مرکز پژوهش‌های اقتصاد.
۱۰. عزتی، مرتضی (۱۳۸۲) اثر ایمان دینی بر رفتار مصرف‌کننده، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۱۱، پاییز، ص ۱۱-۳۴.
۱۱. عزتی، مرتضی (۱۳۸۴) تخمین تابع مخارج مذهبی (مخارج در راه خدا) مسلمانان»، فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی، ش ۱۸
۱۲. عزتی، مرتضی (۱۳۸۵) بررسی عوامل مؤثر بر استفاده افراد از پول برای کسب سود یا اعطای قرض الحسنه، فصلنامه دین و اقتصاد، زمستان ۱۳۸۵.

۱۳. عزتی، مرتضی (۱۳۹۴) الگوی تخصیص زمان به کردار در راه خداوند متعال، کار و استراحت، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۵۹، پاییز ۱۳۹۴، صص ۹۵-۱۲۸
۱۴. عزتی، مرتضی (۱۳۹۴) اقتصاد خرد ۳: تحلیل رفتارهای اقتصادی در چارچوب اسلامی، تهران: سمت.
۱۵. کاویانی، محمد (۱۳۷۷) جایگاه مفهومی ایمان در روانشناسی اجتماعی؛ حوزه و دانشگاه، شماره ۱۶ و ۱۷، صص ۱۱۸-۱۳۲.
۱۶. گلریز، گلشن (۱۳۵۳) پژوهشی برای تهیه نگرش مذهبی و بررسی رابطه بین نگرش مذهبی با سایر بازخوردها و خصوصیات شخصیتی؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی دانشگاه تهران.
۱۷. لشکری، محمد و مهرپارسا، زکیه (۱۳۹۳) بررسی رابطه ایمان به خدا بر رفتار مصرف کننده، دو فصلنامه مطالعات اقتصاد اسلامی، سال ۶، ش ۱۲، بهار و تابستان ۱۳۹۳، صص ۱۱۳-۱۲۸.
۱۸. موسایی، میثم (۱۳۸۷) تأثیر اعتقاد به منع اسراف در مخارج مصرفی، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۲۶.
1. Ai, Amy L., & Bolling, Steven F., & Peterson, Christopher (2000) International Journal For the psychology of Religion. Vol. 10, No 4, p.p. 205-20.
 2. Allen, Douglas W. & Others (1991) in the Church A property Rights Approach. J. Econ. Behavior. no. 27: 1 p.p. 97-117.
 3. Allen, R.C. (1998) The Great Divergence: Wages and Prices in Europe from the Middle Ages to the First World War; university of British Columbia press.
 4. Allport, G. W. (1966) Religious Context of prejudice; Journal for the Scientific Study of Religion. Vol. 5, p.p. 447-457.
 5. Allport, G. W. & Ross, J. M. (1967) Personal Religious Orientation and Prejudice; Journal of Personality and Social psychology, No. 5. p.p., 432-433.
 6. Anderson, Gary M. (1988) Mr. Smith and the Preachers: The Economics of Religion in the Wealth of Nations; J. Polit. Econ., 96: 5, pp 1066-88.
 7. Anderson, Gary M. and Tollison, Robert D. (1992) Morality and Monopoly: The Constitutional Political Economy of Religious Rules; Cato J. m. 12: 2 pp. 373-9
 8. Bainbridge, William S. (1989) The Religious Ecology of Deviance; Amer. Soc. Rev., 54: 2, pp. 288-95.

9. Brown, L. B. (1987) *The Psychology of Religious Belief*; London: Academic Press.
10. Byrd, Kevin R., Lear, Delbert, & Schwenka, Stacy (2000) *Mysticism as a Predictor of Subjective Well – Being*; *International Journal for Psychology of Religion*, No. 10(4), p.p. 259-269.
11. Carr, Jack L. and Landa, Janet T. (1983) *The Economics of Symbols, Clan Names, and Religion*; *J. Legal Stud.*, 12: 1 pp. 135-56.
12. Chen, M. C. (1996). *Psychosocial Correlates of Prismatic Behavior Among College Students in Taiwan*; Unpublished doc. Toral dissertation. Loyola College, Maryland (This study included in the meta-analysis).
13. Chiswick, Barry R. (1983) *The Earnings and Human Capital of American Jews*; *J. Human Res.*, 18: 3, pp. 313-36.
14. Chumbler, N. R. (1996) *An Empirical Test of a Theory of Factors Affecting Life Satisfaction: Understanding the role of Religious Experience*. *Journal of Psychology and Theology*, No 24, p.p 220-232.
15. Costa, P. T., Jr. Busch, C. M. Zonderman, A. B. & Mc (1986) *Correlations of MMPI Factor Scales With Measures of the Five Factor Model of Personality*; *Journal of Personality Assessment*, No. 50, p.p. 640-650 (This Study included in the meta-analysis).
16. Delacroix, Jacques. (1992) *A Critical Empirical Test of the Common Interpretation of the Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*; Paper Presented on meetings of Int. Assoc. Business & Society in leuven, Belgium. *Journal of Research in Islamic Economics*, Vol. 2, No. 2, 1405.
17. _____ (1995) *Religion and Economic Action: The Protestant Ethic. The Rise of Capitalism and the Abuses of Scholarship*; *J. Sci. Study Rel.*, 34: 1 pp.126-27.
18. Durkheim, Emile ([1915] 1965) *The Elementary Forms of the Religious Life*. Translated by Joseph W. Swain. New York: Free Press.
19. Durkin, John T., and Greeley, Andrew M (1991) *A Model of Religious Choice under uncertainty: On Responding Rationally to the Nonrational*; *Rationality and Society*, 3:2, pp. 178-96.
20. Ehrenberg, Ronald G. (1977) *Household Allocation of Time and Religiosity: Replication and Extension*; *J. Polit. Econ.* 85: 2, pp. 415-23.

21. Ekelund, Robert B. Jr., Hebert, Robert F. and Robert D. Tollison. (1989) An Economic Model of the Medieval Church: Usury and a Form of Rent Seeking, *J. Law, Econ., Organ.*, 5: 2, pp. 307-31.
22. Ekelund, Robert B. et al. (1996) *Sacred Trust: The Medieval Church as an Economic Firm*; New York: Oxford U. Press.
23. Ellison, Christopher G. (1991) Religious Involvement and Subjective Well-being; *J. Health & Soc. Behav.*, 32: 1, pp. 80-99.
24. Evans, T. David et al. (1995) Religion and Crime Reexamined: The Impact of Religion, Secular Controls, and Social Ecology on Adult Criminality *Criminology*, 33: 2, pp. 195-224.
25. Francis, L. J. (1991) Personality and attitude Towards Religion Among Adult Churchgoers in England; *Psychological Reports*, No. 69, p.p., 791-794.
26. Francis, L. J. (1992) Neuroticism and Intensity of Religious Attitudes Among Clergy in England; *Journal of Social Psychology*, No 125, (1992), p.p. 577-580.
27. Francis, L. J. (1993) Personality and Religion Among College – Students in the UK. , *Personality and Individual Differences*, No. 14, p.p. 619-922.
28. Francis, L. J., & Bennett, G. A. (1992) Personality and Religion Among Female Drug Misusers: Drug and Alcohol Dependence, No. 30, p.p. 27-31.
29. Francis, L. J. & Pearson, P. R. (1993) The Personality-Characteristics of Student churchgoers, *Personality and Individual Differences*, No. 15, p.p. 373-380.
30. Francis, L. J. & Pearson, P. R. (1993) The Personality – Characteristics of Student Churchgoers; *Personality and Individual Differences*, No. 15, p.p. 373-380.
31. Francis, L. J. & Stubbs, M. T. (1987) Measuring Attitudes Towards Christianity: From Childhood to Adulthood; *Personality and Individual Differences*, No. 8, P.P. 710-743.
32. Francis, L. J. & Wilcox, C. (1994) Personality, Prayer and church Attendance Among 16-year old to 1994, Year-old Girls in England *Journal of Social Psychology*, No. 134, p.p. 243-246.
33. Gabaix, X. (1999) Zipf's law and the Growth of Cities; *J. American Economic Review*, No. 2, p.p. 129-132.

34. Gaiso, Luigi. & Sapienza, Paola. & Zingales, Luigi (2002) People's Opium? The Economic Effect of Religion. Preliminary and Incomplet Version. April.
35. Gay, Graig M. (1991) With liberty and justice for whom? The Recent Evanglical Dabate over capitalism Grand Repids; MI: Eerdmans.
36. Glahe, Fred and vorhies, Frank (1989) Religion, Liberty and Economic Development: An Empirical Investigation; Public choice, 62: 3, pp. 201-15.
37. Goldin, Liliانا R: (1992) Wrok and Ideology in the Maya Highlands of Guatmala: Economic Beliefs in the content of occupational change; Economic Development and Cultural. changel university of Chicago. P.p. 103-123.
38. Gorsuch, R. L. & Venable, G. D. (1983) Development of an Age universal I-E Scale Journal for the scientific study of Religion, No. 22, (1983) p.p. 181-187.
39. Greeley, Andrew M. (1963) A Note on the Origins of Religious Differences; J. Scientific Studies of Religioun, Vol. 3, p.p. 21-31.
40. Greeley, Andrew M. (1989) Religious Change in America; Harvard U. Press.
41. Hatch, R. L., Bury, M.A., Naberhaus, D. S., & Hellmich, L. K. (1998) The Spiritual Involvement and Beliefs Scale: Development and Testing of a New Instrument. The Journal of Family practice, No. 46, P.P. 476-486.
42. Heath, W. C. and Waters, M. S. and Watson, J.K. (1995) Religion and Economic Welfare: An Empirical Analysis of state per capita income; J. Economic Behavior & Organization, Vol. 27, P.P. 129-142.
43. Heaton, Timothy B. & Pratt, Edith L. (1990) The Effects of Religious Homogamy on Marital Satisfaction and Stability; J. of Family Issues, 11: 2, P.P. 191-207.
44. Hirschman, Elizabet C. (1983) Religious Affiliati on and Consumer processes: An initial Paradigm in Jagdish N. Sheth ed. Research in Morketing, JAI Press, Green wich, CT.
45. Hoge, Dean R. and Yang, Fenggang (1994) Determinants of Religious Giving in American Denominations: Date Frome Two Nationwide Surveys; Rev. Rel. Res., 36: 2, pp. 123-48.
46. Hood, R. W. Jr. (1975) The Construction and Preliminary Validation of a measure of reported Mystical experience; Journal for the Scientific Study of Religion, No. 14, p.p 29-41.

47. Hood, R. W. (1993) Jr. Morris, R. J., & Watson, P. J.; Further Factor Analysis of Hodd's Mysticism Scale; Psychological Reports. No. 3, p.p. 1196-1178.
48. Kosek, R. B. (1999) Adaptation of the Big Five as a Hermeneutic Instrument for Religious Constructs; Personality and Individual Differences. No. 27, P.P. 229-237 (This Study included in the meta-analysis).
49. Lehrer, Evelyn (1996) The Role of the Husband's Religious Affiliation in the Economic and Demographic Behavior of Families; J. Sci. Study Rel., 35: 2, P.P. 145-55.
50. _____ (2002) The Role of Religion in Union Formation: An Economic Perspective; Preliminary Draft, May.
51. Levin, Jeffrey S. (1994) Religion and Health: Is There an Association. Is It Valid, and Is It Causal? Soc. Sci. Med., 38: 11, P.P. 1457-82.
52. Lewis, C. A., & Joseph, S. (1994) Religiosity – Psychoticism and obsessiveness in Northern Irish university – Students; Personality and Individual Differences. No 17(5), P.P. 685-687.
53. Lewis, C. A., & Maltby, J. (1995) Religiosity and personality Among USA Adults. Personality and Individual Differences. No 14, P.P. 293-295.
54. Lewis, C. A. & Maltby, J. (1995) The Reliability and Validity of the Francis Scale of Attitude Towards Christianity Among USA Adults. Psychological Reports. No 76.p.p. 1243-1247.
55. Lewis, C. A., & Maltby, J. (1996) Personality, Prayer and Church Attendance in a Sample of Male College Students In the USA Psychological Reports. No. 78, p.p. 1-3.
56. Lipford, Jody W., McCormick and Robert E., and Tollison, Robert D (1993) Preaching Matters; J. Econ. Behav. Organ., 21: 3, pp. 235-50.
57. Loy, David (1997) Religion and the Market; Japan: Bunyo. Faculty of International Studies.
58. Mac Donald, D. A. (2000) Spirituality: Description Measurement and Relation to the Five Factor Model of Personality: Journal of Personality, No. 68, P.P. 153-197 (This study included in the meta-analysis).
59. Maltby, J. (1994) The Reliability and Validity of the Francis Scale of Attitude Towards Christianity Among Republic of Ireland Adults. The Irish Journal of Psychology, No. 15, p.p. 595-598.

60. Maltby, J. (1997) Personality and Correlates of Religiosity Among Adults in the Republic of Ireland; Psychological Reports. No. 81. P.P. 827-831.
61. Maltby, J. (1999) Religious Orientation and Eysenk's Personality Dimensions: The Use of the Amended Religious Orientation Scale to Examine the Relationship Between Religiosity, Psychoticism, Neuroticism and Extraversion; Personality and Individual Differences. No.26. P.P.79-84.
62. Maltby, J. (2000) Personality Dimensions of Religious Orientation. Journal of Psychology.
63. Maltby, John & Day, Liza. (2001) Spiritual Involvement and Belief: The Relationship Between Spirituality and Eysenk's Personality Dimensions; Personality and Individual Differences; Vol. 30. No. 2. P.P. 187-192.
64. Maltby, John. & Lewis Ghristopher Alen (1996) Measuring Intrinsic and Extrinsic Orientation Toward Religion: Amendments for Its Use Among Religious and Non - Religious Sample; Personality and Individual Differences. Vol. 21. No. 6. 1996. P.P. 937-46.
65. Maltby, J., & Talley, M., & Cooper, C., & Leslie, J. C. P. (1995) Personality and Individual Differences. No. 19. P.P. 157-163.
66. Mayer, Albert J. and Sharp, Harry (1962) Religious Preference and Worldly Success; American Sociological Review.
67. Mc Cleary, Rachel M. (2002) Salvation and Economic Incentives; PRPES Working Paper, May.
68. Medoff, Marshall H. (1993) An Empirical Analysis of Adoption; Econ. Inquiry. 31: 1. P.P. 59-70.
69. Montgomery, James D. (1996a) Dynamics of the Religious Economy: Exit, Voice, and Denominational Secularization; Ration. & Soc., 8:1. P.P. 81-110.
70. _____ (1996b) Contemplations on the Economic Approach to Religious Behavior; Amer. Econ Rev., 86: 2. P.P. 443-47.
71. Murray, John E (1995a) Determinants of Membership Levels and Duration in a Shaker Commune, 1780-1880; J. Study Rel., 1995a. 34: 1. PP. 35-84.
72. _____ (1995b) Human Capital in Religious Communes: Literacy and Selection of Nineteenth Century Shakers; Explor. Econ. Hist. 32: 2. P.P. 217-35.
73. Neuman, Shoshana (1986) Religious Observance within a Human Capital Framework: Theory and Application; App. Econ., 18: 11. P.P. 1193-202.

74. Oser, Hacov (1992) *Evolution of Economic Thought*; New Yourk: Harcort Brace. 1975.
75. Paldam, Martin (1999) *Corruption and Religion Adding to the Economic Model?* Center for Dynamic Modeling in Economics. Working Paper No. 21.
76. Peterson, L. R. & Roy, A. (1985) *Religiosity, Anxiety, and Meaning and Purpose: Religion's Consequences for Psychological Well-Being*; Review of Religious Research, No. 27, P.P. 49-62.
77. Piedmont, R. L. (1999) *Does Spirituality Represent the Sixth Factor of Personality: Spiritual transcendence and the Five Factor Model*. Journal of Personality, NO. 67, P.P. 985-1013 (This Study included in the meta-analysis).
78. Piedmont, R. L. (1996) *Strategies for Using the Five – Factor Model in Religious Research*; In R. Piedmont (Chair). *The five – Factor model and its value for religious research*; Symposium conducted at the annual Convention of the American Psychological Association. Toronto, Canada (This study included in the meta – analysis).
79. Poloma, M. M., & Pendleton, B. F. (1991) *The Effects of Pray and Preyer Experiences on Measures of General Well – being* ; Journal of Psychology and Theology, Vol. 19, No. 1, P.P. 71-83.
80. Postouten Ko., Kiriil (2001) *Imaginary Ethnicity*; American Behavioral Scientist, Vol 45, No 2, Oct P.P. 285-95.
81. Pyle, Ralph E. (1993) *Faith and Commiment to the Poor : Theological Orientation and Support for Government Assistance Measures* ; Soc. Rel., 1993, 54: 4, P.P. 385-401.
82. Rodgerson, T. E., & Piedmont, R. L. (1998) *Assessing the Incremental Validity of the Religious Problem – Solving Scale in the Prediction of Clergy Burnout*. Journal for the Scientific Study of Religion, No 37, P.P. 517-527 (This Study included in the meta – analysis).
83. Saroglou, V. (2001a) *Beyond Dogmatism: Need for Closure as Related to Religion and Moderating effect of Attachment* (Submitted for Publication).
84. Saroglou, V. (2001b) *Religion of Young Peple and Their Personality: recent Studies in Belgium*; In V. Saroglou & D. Hutsebaut (Eds); *Psychologie de la religion et development humainquestiois Psychologiques*. Paris: L' Harmattan (This study included in the Meta – analysis).

85. Saroglou, Vassilis. (2002). Religion and the Five Factors of Personality: A Meta-Analytic Review; Personality and Individual Differences. NO. 32. P.P. 15-25.
86. _____ (1992) Islamic Consumer Behaviour; Readings in Microeconomics: An Islamic Perspective; Malaysia: Longman. P.P. 49-60.
87. Sood, James and Nasu, Yukio; (1995) Religiosity and Nationality An Exploratory Study of Their Effect on Consumer Behavior in Gapan and the United States; J. Business Research. Vol. 34. P.P. 1-9.
88. Stard, Rodbey (1972) The Economics of Piety: Religious Commitment and Social Class; in Issues in Social Inequality. Gerald W. Thielbar and Saul D. Feldman. eds. Boston: Little. Brown. P.P. 483-503.
89. Streyffeler, L. L., & McNally, R. J. (1998) Fundamentalists and Liberals” Personality Characteristics of Protestant Christians; Personality and Individual Differences. NO. 27. P.P. 579-580 (This Study included in the meta-analysis).
90. Sullivan, Dennis H. (1985) (Simultaneous Determination of Church Contributions and Church Attendance; Econ. Inquiry, 23; 2. P.P. 309-20.
91. Tawney, Richard H. (1926) Religion and the Rise of Capitalism; New York: Harper and Row.
92. Taylor, A., & MacDonald, D. A. (1999) Religion and the Five Factor Model of Personality: An Exploratory Investigation Using a Canadian University Sample. Personality Sample. Personality and individual Differences. No. 27. P.P. 1243-1259. (This Study included in the meta-analysis).
93. Uibrich, Holley and Wallace, Myles (1983) Church Attendance, Age, and Belief in the Afterlife: Some Additional Evidence; Atlantic Econ. J., 11:2. P.P. 44-51.
94. Wilde, A. & Joseph, S. (1997) Religiosity and Personality in a Moslem Context. Personality and Individual Differences. NO. 23(5) P.P. 899-900.
95. Wilkes, R.R. and Burnett, JJ. and Howell, R.D. (1986) On the Meaning and Measurement of Religiosit in Consumery Research; J. Academic Marketing Science. Vol. 14. (1) P.P. 74-56.

پاسخگوی محترم

تکمیل پرسش‌نامه حاضر برای یک تحقیق دانشگاهی انجام می‌شود. برای درج پاسخ‌ها نیاز به ذکر نام و نام‌خانوادگی و مشخصات فردی خود ندارید. همچنین این اطلاعات به هیچ وجه به جایی منتقل نمی‌شود. لذا خواهشمند است برای پیشبرد اهداف علمی در کشور، آنچه صحیح است را به عنوان پاسخ (دیدگاه، باور و عملکرد خود) درج فرمایید. از حسن نظر شما کمال تشکر را می‌کنیم.

۱. لطفاً گزینه مناسب را با علامت × مشخص فرمایید.

- ۱- به نظر شما چقدر از آنچه برای شما رخ می‌دهد براساس قضا و قدر الهی است؟
همه موارد / بیشتر آن‌ها / بعضی از آن‌ها / موارد کمی (اندکی) / هیچ
- ۲- چقدر به شانس و اقبال اعتقاد دارید؟
بسیار زیاد / زیاد / تا حدودی / کمی (اندکی) / هیچ
- ۳- چقدر اطمینان دارید که خدا وجود دارد؟
کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۴- به نظر شما آیا ممکن است غیر از الله خدایان بیشتری (دیگری) وجود داشته باشند؟
قطعاً وجود دارند / خیلی احتمال می‌دهم / بینابین (ممکن است) / بعید می‌دانم / هرگز
- ۵- چقدر اطمینان دارید پیامبران واقعاً از جانب خدا فرستاده شده‌اند (مثلاً حضرت محمد (ص))؟
کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۶- به نظر شما چقدر ممکن است پس از این‌که انسان‌ها می‌میرند و بدنشان می‌پوسد و ذرات آن پراکنده می‌شود، انسانها دوباره زنده بشوند؟
کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۷- چقدر به وجود بهشت و جهنم باور دارید؟
کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۸- باتوجه به آنچه در زندگی شما و اطرافیان شما و جهان رخ می‌دهد، چقدر اطمینان دارید خدا واقعاً عادل باشد و امور جهان را براساس عدل پی‌ریزی کرده باشد؟
کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم

- ۹- چقدر اطمینان دارید خدا توانایی انجام هر کاری را دارد؟
 کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم
 (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۱۰- به نظر شما چند درصد از آن چه در قرآن آمده است می‌تواند صحیح باشد و امروزه قابل استفاده است؟
 همه قرآن / بیشتر مطالب قرآن / بعضی از مطالب قرآن / اندکی از مطالب قرآن / هیچ
 مطلبی
- ۱۱- آیا واقعاً خدا با یک انسان مانند آن‌ها که ادعای پیامبری کرده‌اند (پیامبران) صحبت می‌کند و به او وحی می‌فرستد؟ چقدر اطمینان دارید؟
 کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم
 (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۱۲- چقدر اطمینان دارید اعمال خیر و خالصانه شما نزد خدا پاداش دارد؟
 کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم
 (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۱۳- چقدر اطمینان دارید در آخرت به بهشت می‌روید؟
 کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم
 (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۱۴- با توجه به این که امروزه علم پیشرفت زیادی کرده است فکر می‌کنید انسان‌ها باز هم به خدا و دین مانند گذشته نیاز دارند؟
 کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم
 (شک دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۱۵- چقدر اطمینان دارید وجود فرشته واقعیت داشته باشد؟
 کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم (شک
 دارم) / هیچ اطمینانی ندارم
- ۱۶- چقدر اطمینان دارید حضرت محمد (ص) آخرین پیامبر خدا است و هر چه گفته است صحیح است؟
 کاملاً یقین دارم / اطمینان زیادی دارم / تا حدودی مطمئن هستم / مردد هستم (شک
 دارم) / هیچ اطمینانی ندارم

۲. اگر بخواهید خود را به صورت واقعی معرفی کنید، هر یک از جملات زیر چقدر صحیح است؟

در این جا بین گزینه‌های پاسخ، «کاملاً صحیح است» مترادف «در همه موارد»، «همیشه» و «صددرصد» است. «تا حدودی صحیح است» مترادف «در بیشتر موارد»، «غلب» و «بیش از ۶۰٪» است. «بینابین» مترادف «در بعضی موارد»، «حدود ۵۰٪» است. «تا حدودی غلط است» مترادف «به ندرت»، «اندکی» و «حدود ۱۰-۳۰٪» است و «کاملاً غلط است» مترادف، «هیچگاه»، «ملاک دیگری دارم»، «هیچ» و «حدود صفر٪» در نظر گرفته شود.

۱- من در کارهای مختلف وقتی اختلافی بین نزدیکانم با دیگران پیش بیاید طرفداری نزدیکانم را می‌کنم.

کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تا حدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
۲- من به خدا و هر چیزی که به دین و خدا منتسب باشد شدیداً عشق می‌ورزم.

کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تا حدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
۳- من در کارهایم عدالت را محور و اصل بر همه چیز قرار می‌دهم و هیچ گاه به کسی ظلم نمی‌کنم و نکرده‌ام.

کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تا حدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
۴- من خشم و غضب خود را کنترل می‌کنم.

کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تا حدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
۵- اگر در جایی تردید داشته باشم که چیزی حق من است و به من برسد خوشحال می‌شوم.

کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تا حدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
۶- من بین افراد متدین (دین‌دار) و افراد دیگر فرقی قایل نیستم.

کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تا حدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
۷- وقتی قرآن خوانده می‌شود، صدای اذان را می‌شنوم یا ذکر خدا و مانند این‌ها را می‌شنوم حالت معنوی خوبی پیدا می‌کنم.

کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تا حدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
۸- من اگر در جایی منافعم ایجاب کند اگر بتوانم قول و قرارها و قراردادهای خودم را لغو می‌کنم.

کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تا حدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
۹- در دنیای متمدن امروز دیگر شلاق زدن افراد خلاف کار (زناکار، مشروب‌خوار و ...) بی‌رحمی است.

کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تا حدودی غلط است □ کاملاً غلط است □

- ۱۰- این که پیامبر یک شبه به هفت آسمان سفر کند و بازگردد خیلی درست به نظر می‌رسد؟
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
- ۱۱- من از دریافت هر نوع اضافه دریافتی بابت پولی که نزد دیگران یا نزد بانک دارم امتناع می‌کنم.
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
- ۱۲- با تفکر درباره آسمان‌ها و زمین یا هر یک از موجودات، هیچ رابطه‌ای بین آن‌ها و خدا درک نمی‌کنم.
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
- ۱۳- وقتی حکایت‌های قرآن درباره گذشتگان یا آیات دیگر قرآن را می‌شنوم به وجود خدا و قیامت و راستی پیامبران بیشتر مطمئن می‌شوم.
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
- ۱۴- وقتی آیات قرآن را می‌شنوم این آیات برایم مانند تذکر و موعظه است.
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
- ۱۵- در زندگی من اجرای دستورات دین دغدغه اول من نیست.
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
- ۱۶- خواندن یا شنیدن کلام خدا در قرآن تأثیری در افزایش ایمان و ثبات قدم من در راه خدا ندارد.
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
- ۱۷- هنگامی که قرآن می‌خوانم یا می‌شنوم امید به زندگی آینده و خیر اخروی برایم افزایش می‌یابد.
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
- ۱۸- در گرفتاری‌ها و سختی‌ها خداوند به من صبر، حوصله و سعه صدر زیادی عطا می‌کند.
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
- است □
- ۱۹- برای من فرقی نمی‌کند که ریسم یا دوستم ایمان زیاد داشته باشد یا کم یا مسلمان نباشد ولی مهم است که اجازه دهد در کارهایم آن‌طور که می‌خواهم عمل کنم.
 کاملاً صحیح است □ تا حدودی صحیح است □ بینابین □ تاحدودی غلط است □ کاملاً غلط است □
۳. لطفاً برای پرسش‌های ذیل گزینه مناسب را به عنوان پاسخ انتخاب فرمایید.
- ۱- آیا شما زمان جنگ تحمیلی (۱۳۵۹-۶۷) به جبهه رفته بودید؟ خیر □ / بله □ به مدت ... ماه

- ۲- اگر بتوان به همان زمان جنگ تحمیلی (۱۳۵۹-۶۷) بازگردیم و همه شرایط مشابه آن زمان بازگردد، آیا حاضر هستید به جبهه بروید؟
 بله از ابتدا تا انتها یجنگ / بله بیشتر از قبل / بله به مقدار قبل / ممکن است، اما کمتر از قبل / خیر به جبهه نخواهم رفت
- ۳- آیا هر سال خمس مال خود را محاسبه می‌کنید و در صورت تعلق می‌پردازید؟
 بله هر سال / بله، اغلب سال‌ها / بله بعضی سال‌ها / بله به ندرت / خیر چون اعتقادی ندارم / خیر، چون خمس به اموال ما تعلق نمی‌گیرد
- ۴- آیا هر سال زکات مال خود را محاسبه می‌کنید و در صورت تعلق می‌پردازید؟
 بله هر سال / بله، اغلب سال‌ها / بله بعضی سال‌ها / بله به ندرت / خیر چون اعتقادی ندارم / خیر، چون زکات به درآمد ما تعلق نمی‌گیرد
- ۵- آیا به حج تمتع رفته‌اید؟ خیر / بله یک بار / بله بیش از یک بار
- ۶- آیا به حج عمره رفته‌اید؟ خیر / بله یک بار / بله بیش از یک بار
- ۷- اگر برای شما شرایط حج تمتع (چنانچه مشرف شده‌اید دوباره) پیش بیاید آیا به حج خواهید رفت؟
 بله حتماً / بله ممکن است / خیر چون کارهای مهم‌تر از حج وجود دارد
- ۸- اگر برای شما شرایط حج عمره (چنانچه مشرف شده‌اید دوباره) پیش بیاید آیا به حج خواهید رفت؟
 بله حتماً / ممکن است / خیر چون کارهای مهم‌تر از حج عمره داریم وجود دارد
- ۹- زمان جنگ تحمیلی (۱۳۵۹-۶۷) چقدر به جبهه‌ها کمک مالی کرده‌اید؟
 بیش از ۱۰۰ هزار تومان / ۵۰ تا ۱۰۰ هزار تومان / ۱۰ تا ۵۰ هزار تومان / کمتر از ۱۰ هزار تومان / هیچ
۴. اگر بخواهید خود را به صورت واقعی معرفی کنید چگونه بیان می‌کنید؟ به این منظور برای جای خالی در هر جمله، عبارتی را که صحیح‌تر می‌دانید با علامت × مشخص کنید.
- ۱- من نمازهایم را در اول وقت می‌خوانم.
 همیشه / در اغلب اوقات / بعضی وقت‌ها / به ندرت / هیچ وقت / نماز نمی‌خوانم
- ۲- نمازهای من قضا می‌شود.
 هیچ وقت / به ندرت صبح‌ها / بعضی وقت‌ها / خیلی وقت‌ها / اهمیت نمی‌دهم / نماز نمی‌خوانم
- ۳- من نمازهایم را به جماعت می‌خوانم.

- سعی می‌کنم همیشه □ / بیشتر وقت‌ها □ / بعضی وقت‌ها □ / به ندرت □ / هیچ وقت □ / نماز نمی‌خوانم □
- ۴- من ماه رمضان را روزه می‌گیرم.
- همه روزها □ / بیشتر روزها □ / بعضی روزها □ / اگر بتوانم ۱۹ و ۲۱ رمضان □ / هیچ روز □ / دوست دارم اما به علت بیماری نمی‌توانم □
- ۵- من روزه مستحبی می‌گیرم.
- هفته‌ای حداقل یک بار □ / یک روز در بیشتر هفته‌ها □ / بعضی هفته‌ها یک روز □ / به ندرت □ / هیچ □
- ۶- من قرآن می‌خوانم.
- هر روز □ / بیشتر روزها □ / بعضی روزها □ / به ندرت □ / هیچ □
- ۷- من کارهایم را با توکل به خدا پیش می‌برم.
- همه □ / بیشتر □ / بعضی □ / به ندرت □ / هیچ □ (به خودم اتکا می‌کنم و کارهایم را پیش می‌برم) □
- ۸- من از این‌که کاری خلاف نظر خدا انجام دهم، همچنان از عذاب خدا
بسیار زیاد می‌ترسم □ / زیاد می‌ترسم □ / کم می‌ترسم □ / نمی‌ترسم □ / اصلاً نمی‌ترسم □
- ۹- من غیر از نماز هر روز به صورت زبانی ذکر خدا را می‌گویم.
- در همه فرصت‌ها □ / در بیشتر فرصت‌ها □ / در بعضی فرصت‌ها □ / به ندرت □ / هیچ ذکر خدا را نمی‌گویم □
- ۱۰- وقتی به جامعه فکر می‌کنم به نظرم می‌رسد همه فقط به فکر خودشان هستند.
- همیشه □ / در بیشتر موارد □ / گاهی □ / به ندرت □ / هیچ وقت □
- ۱۱- من در کارهایم اعضای خانواده (زن و فرزندانم) را به خودم ترجیح می‌دهم.
- همیشه □ / در بیشتر موارد □ / تقریباً در نیمی از موارد □ / به ندرت □ / هیچ وقت □
- ۱۲- خانواده ما صدقه می‌دهند.
- تقریباً هر روز □ / در بیشتر روزها □ / در بعضی از روزها □ / به ندرت □ / هیچ وقت □
- ۱۳- هزینه زندگی و خرج کردن پول برای خود سرپرست خانواده نسبت به دیگر اعضای خانواده اولویت دارد.
- همیشه □ / در بیشتر موارد □ / تقریباً در نیمی از موارد □ / به ندرت □ / هیچ وقت □
- ۱۴- اگر عمل خلاف شرعی در جامعه ببینم به هر صورت که ممکن باشد مقابله می‌کنم.
- در هر موردی باشد □ / در بیشتر موارد □ / در بعضی موارد □ / به ندرت □ / هیچ وقت □

- ۱۵- من فرصت‌هایم (زیانی و عملی) برای دعوت دیگران به کارهایی که دین گفته است استفاده می‌کنم.
 از همه / از بیشتر / از بعضی / به ندرت / از هیچ یک
- ۱۶- من در عمل کارهایم را با توکل به خدا انجام می‌دهم و این کارها با توکل آسان می‌شود.
 همه / بیشتر / بعضی / به ندرت / هیچ یک
- ۱۷- من دستورات خدا و واجبات دینی خود را به موقع (سر وقت) انجام می‌دهم.
 همه / بیشتر / بعضی / به ندرت / هیچ یک
- ۱۸- من به دستورات و سخنان پیامبر عمل می‌کنم.
 همه / بیشتر / بعضی / به ندرت / هیچ یک
- ۱۹- من اگر کسی غیبت دیگران را بکند یا سخن بیهوده و لغو بگوید به نوعی برخورد می‌کنم
 تذکر می‌دهم یا از آن‌جا خارج می‌شوم (یا موارد مشابه).
 در همه موارد و هر جا باشم / در بیشتر مواقع / در بعضی موارد / به ندرت / به احترام دیگران،
 برخوردی نمی‌کنم
- ۲۰- به نظر من اشخاص با ایمان در هر شرایط بهتر از غیر مؤمن‌ها هستند.
 همه / بیشتر / بعضی / به ندرت / هیچ یک
- ۲۱- من در مبارزه با شیطان و نفسم هستم.
 همیشه و در همه حالات / در بیشتر مواقع / در بعضی مواقع / به ندرت / هیچ وقت
- ۲۲- من در فروش کالاها یا خدماتم (شغلم) سعی می‌کنم نسبت به پولی که دریافت می‌کنم:
 همیشه کمی بیشتر تحویل (انجام) بدهم / حداقل طرف خریدار را بگیرم / دقیقاً به مقدار
 تحویل (انجام) بدهم / خودم ضرر نکنم / حتماً به نفع من باشد

مدل برگزیده ۲		مدل برگزیده ۱		مدل پایه		متغیرها	ردیف
آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	متغیر وابسته TGT	
-1.325315	-24.89257	-1.379653	-25.95982	-0.833717	-718.8888	C	.۱۴
3.385946	0.528066	3.443382	0.537928	3.451566	0.541075	RB	.۱۵
2.821073	0.842211	2.708522	0.811420	2.732179	0.815473	TD	.۱۶
-1.217568	-6.34E-07	-1.171489	-6.12E-07	-0.534997	-3.08E-07	DA	.۱۷
10.83952	0.703572	10.74153	0.700464	10.71140	0.695885	TT	.۱۸
				0.806080	0.506464	SA	.۱۹
2.262943	1.34E-06	2.176826	1.30E-06	1.928676	1.17E-06	HA	.۲۰
				-1.385639	-1.06E-06	PS	.۲۱
3.337075	3.22E-06			2.046735	2.27E-06	RG	.۲۲
		2.944891	8.76E-06	1.612834	5.56E-06	RC	.۲۳
0.297947		0.294499		0.304604		R-squared	.۲۴
0.289403		0.285913		0.291832		Adjusted R-squared	.۲۵
34.87102		34.29906		23.84830		F-statistic	.۲۶

